

ΟΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ – Η ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗ ΕΞΗΓΗΣΗ

Από την αρχή της εφαρμογής του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής, φάνηκε ότι πρόκειται για ένα ασταθές σύστημα (παρόλη την ισορροπία που διακηρύσσει η αόρατος χείρ του Smith), ταλανιζόμενο από επάλληλους ανοδικούς και καθοδικούς κύκλους, που έγιναν γνωστοί σαν “business cycles”. Οι καθοδικοί κύκλοι συνοδεύονται από αύξηση της ανεργίας, με αποτέλεσμα τη δημιουργία κοινωνικών προβλημάτων και τη χαλάρωση της κοινωνικής συνοχής και όχι λιγότερο από ψυχολογικά προβλήματα, ειδικά στη κατηγορία των νέων, που βρίσκονται στο ξεκίνημα της σταδιοδρομίας τους.

Ιστορικά, ο χειρότερος καθοδικός κύκλος του καπιταλισμού εμφανίστηκε τον 20^ο αιώνα τη δεκαετία του 30, ο οποίος είναι γνωστός σαν «η μεγάλη ύφεση» ή «το μεγάλο κραχ». Οι οπαδοί της νεοκλασικής σχολής έχουν την απάντησή τους για τους λόγους της εμφάνισης των οικονομικών κύκλων, που φυσικά βασίζεται στη θεμελιώδη φιλοσοφία τους: Ότι το σύστημα οδηγείται στη βέλτιστή του απόδοση (παραγωγή του μέγιστου πλούτου), όταν αφήνεται εντελώς ελεύθερο να λειτουργεί με την ελευθερία της ατομικής βούλησης και τη λειτουργία των απόλυτα ανταγωνιστικών αγορών. Σημειώνεται εδώ, ότι απόλυτα ανταγωνιστικές είναι εκείνες οι αγορές όπου κανείς δεν έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει τις τιμές, οι οποίες διαμορφώνονται απόλυτα με το νόμο της προσφοράς και της ζήτησης. Οποιοσδήποτε εξωτερικές παρεμβάσεις, υποστηρίζουν οι νεοκλασικοί, εκτρέπουν το σύστημα από την ιδανική του ισορροπία και μπορεί να το οδηγήσουν σε κρίση. Ποιες είναι αυτές οι παρεμβάσεις;

Ας δούμε αναλυτικότερα πως εξετάζει αυτό το θέμα η νεοκλασική σχολή. Ξεκινάμε από το κράτος. Οι νεοκλασικοί θέλουν το κράτος να έχει ένα ελάχιστο ρόλο: (1) να εξασφαλίζει την ιδιωτική περιουσία και (2) να εξασφαλίζει τη λειτουργία απόλυτα ανταγωνιστικών αγορών. Άρα, η εκπόνηση των νόμων, η εκτέλεση αυτών και η λειτουργία της δικαιοσύνης βασίζονται αποκλειστικά και μόνο στην εκπλήρωση αυτών των στόχων. Έτσι εξασφαλίζεται ένα περιβάλλον, όπου οι ιδιωτικές επιχειρήσεις μπορούν να λειτουργούν σε απόλυτη αρμονία μεταξύ τους και να δημιουργούν τον μέγιστο πλούτο (πλήρη απασχόληση), τον οποίο επιμερίζονται δίκαια οι συνεισφέροντες, που είναι οι επιχειρηματίες (κεφαλαιούχοι) και οι εργαζόμενοι. Οι πρώτου προσπορίζονται τα κέρδη και οι δεύτεροι τους μισθούς. Οποιαδήποτε κρατική λειτουργία (παρέμβαση) επί πλέον αυτών των στόχων εκτρέπει το σύστημα από την (ιδανική) ισορροπία, το οδηγεί σε μια υποβέλτιστη (sub optimal) λειτουργία και τελικά το οδηγεί σε κρίση, με τη λογική της αλυσιδωτής αντίδρασης. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, είναι η θεσμοθέτηση ελάχιστων μισθών μέσω των συλλογικών συμβάσεων. Σύμφωνα με τους νεοκλασικούς, αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα παρεμπόδισης της ελεύθερης λειτουργίας προσφοράς – ζήτησης στην αγορά εργασίας. Το αποτέλεσμα είναι σε μια (περιστασιακή) πτώση των πωλήσεων ο εξαναγκασμός των εργοδοτών, αφού δεν έχουν τη δυνατότητα μείωσης των μισθών, να μειώνουν το προσωπικό, άρα να αυξάνεται

η ανεργία. Αυτό και μόνο το γεγονός, μπορεί να οδηγήσει μια αρχικά τυχαία πτώση της αγοράς, σε γενικότερη κρίση.

Άλλος εξωγενής παράγων που μπορεί να οδηγήσει σε κρίση είναι οι φυσικές καταστροφές, όπως π.χ. καταστροφές συγκομιδών από καιρικές συνθήκες ή πανδημίες. Η τεχνολογία θεωρείται άλλος ένας εξωγενής παράγων που μπορεί να οδηγήσει σε ανεργία, μέσω της υποκατάστασης των ανθρώπων με αυτοματισμούς. Και σε αυτό το σημείο οι νεοκλασικοί υποστηρίζουν ότι δεν πρέπει να γίνεται καμιά παρέμβαση και να αφήνεται ελεύθερη η έπακρη αιτία όλων των οικονομικών φαινομένων, που είναι ο άνθρωπος (ή πιο συγκεκριμένα οι ατομικές προτιμήσεις και οι ατομικές παραγωγικές δυνατότητες), να λειτουργεί όπως νομίζει με δεδομένο το τρέχον επίπεδο της τεχνολογίας. Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, με τον τρόπο αυτό το σύστημα υποτίθεται ότι οδηγείται σε πλήρη απασχόληση – μέγιστη παραγωγή¹.

Πολύ μεγάλη σημασία δίνουν οι νεοκλασικοί στην αρνητική επίπτωση που έχουν τα μονοπώλια. Ο μονοπωλητής διαταράσσει το βασικό χαρακτηριστικό της απόλυτα ανταγωνιστικής αγοράς: Έχει δυνατότητα χειρισμού των τιμών στα προϊόντα που τον ενδιαφέρουν. Το κέρδος του μεγιστοποιείται σε ένα επίπεδο παραγωγής, που είναι χαμηλότερο από εκείνο που θα διαμορφωνόταν σε μια απόλυτα ανταγωνιστική αγορά. Είναι λοιπόν επόμενο, ότι η παρουσία των μονοπωλητών οδηγεί σε χαμηλότερο επίπεδο παραγωγής (κοινωνικού πλούτου) και άρα μεγαλύτερη ανεργία. Το κράτος λοιπόν σύμφωνα με τους νεοκλασικούς πρέπει να καταπολεμά τα μονοπώλια, με εφαρμογή αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας.

Ένας ακόμη αξιοσημείωτος εξωτερικός παράγων, σύμφωνα με τους νεοκλασικούς, είναι η διαταραχή της ισορροπίας της αγοράς εργασίας μέσω της αθρόας μετανάστευσης: Η απότομη αύξηση στην προσφορά εργασίας σε μια οικονομία λόγω μεταναστών (συχνά και λαθραίων), μειώνει απότομα τους μισθούς και αποδυναμώνει την αγοραστική δυναμική των (εργαζόμενων) καταναλωτών. Και εδώ το κράτος, μέσω της (νεοκλασικής) αποστολής του να εξασφαλίζει τη λειτουργία της απόλυτα ανταγωνιστικής αγοράς, πρέπει να ελέγχει το κύμα των μεταναστών, όσον αφορά τη νομιμότητα και το πλήθος αυτών.

Ο ΔΟΜΙΣΜΟΣ (STRUCTURALISM)

Στα προηγούμενα έγινε φανερό, ότι η νεοκλασική (ή αν θέλετε η κλασική) άποψη του καπιταλισμού είναι ξεκάθαρα μια ουμανιστική θεωρία, αφού θεωρεί σαν ουσιαστική (essential) αιτία όλων των οικονομικών (και όχι μόνο) φαινομένων τον άνθρωπο. Ο άνθρωπος (ή το άτομο) είναι η μοναδική αρχική αιτία και όλα τα φαινόμενα είναι τα αποτελέσματα αυτής της αιτίας. Οι θεωρίες αυτού του είδους, που ξεκινάνε τη λογική τους από μια μοναδική (ουσιαστική) αιτία (το «απόλυτον»), είναι γνωστές σαν θεωρίες της «ουσιαστικότητας» (essentialism). Ο ουμανισμός είναι σαφώς μια

¹ Οι νέες τεχνολογίες δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας. Το ερώτημα είναι αν οι νέες θέσεις είναι τουλάχιστον ίσες με εκείνες που χάνονται.

ουσιοκρατική θεωρία. Όπως θα δούμε, ο ουμανισμός δεν είναι η μόνη φιλοσοφική υποστήριξη του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής. Στην εξελικτική του πορεία, το σύστημα αυτό προκάλεσε έντονους προβληματισμούς λόγω της αστάθειάς του και οδήγησε ποικίλους αναλυτές, με κορυφαίο τον Keynes, να αναζητήσουν εναλλακτικά του ουμανισμού φιλοσοφικά ερείσματα. Ο «δομισμός» (structuralism) αποτελεί μια άλλη θεωρία, που τοποθετεί την περιβάλλουσα δομή του συστήματος και όχι το άτομο σαν την «ουσιαστική» (essential) αιτία από την οποία διέπονται όλα τα λοιπά φαινόμενα. Η δομή του συστήματος πρέπει να είναι τέτοια, ώστε να εξασφαλίζει τη βέλτιστη λειτουργία του κατά τα άλλα ομοίου καπιταλιστικού συστήματος. Εφόσον εξασφαλίζονται κάποιες απαραίτητες μακροσκοπικές δομές στο σύστημα, τούτο λειτουργεί στη μέγιστη δυνατή παραγωγική του δυνατότητα (ελάχιστη ανεργία), ενώ οι κρίσεις ελέγχονται και ελαχιστοποιούνται. Τονίζουμε εδώ, ότι ο δομισμός, παρ' όλες τις διαφορές του με τον ουμανισμό, έχει ένα κοινό με αυτόν χαρακτηριστικό: Είναι και οι δυο ουσιοκρατικές θεωρίες (essentialism): Κάπου υπάρχει μία και μοναδική αιτία (essence) όλων των πραγμάτων και εκεί πρέπει να επικεντρώσουμε τη προσοχή μας, για να «διορθώσουμε» τα πράγματα.

Ο «ορθόδοξος» μαρξισμός, είναι άλλη μια «δομιστική» θεωρία. Το σύστημα της κατανομής των τάξεων (υπόβαση) διέπει εξ ολοκλήρου τον τρόπο λειτουργίας του οικονομικού συστήματος (επιστέγασμα). Η μοναδική αιτία (essence) είναι η δομή των ταξικών διεργασιών. Όπως θα δούμε, οι μαρξιστικές θεωρίες είναι πολυποίκιλες και πλουραλιστικές. Ο ως άνω «ορθόδοξος» μαρξισμός αποτελεί μόνο μια άποψη αυτών. Ειδικά τα τελευταία 20 χρόνια, έχουν αναπτυχθεί μαρξιστικές θεωρίες, που βασίζονται στην αρχή της αλληλοεπιρροής, που είναι μια φιλοσοφία γνωστή από πολύ παλιά σαν «διαλεκτική» και έχει πάρει το σύγχρονο όρο «υπερπροσδιορισμός» (overdeterminism).